

Ur *Intercontinental Press*, 23 april 1979

Livio Maitan

Kuba 20 år efter revolutionen

En arbetarstat som fortfarande skiljer sig från alla de andra

Den kubanska revolutionens 20-årsminne firades i en något motsägelsefull situation. De som hade varit dess mest entusiastiska anhängare på 1960-talet höll tyst eller utfärdade kortfattade fördömanden vars återkommande tema var att Havanna är samma sak som Moskva. Samtidigt sjöngs lovsånger om Kuba och dess ledare av de som i årtal inte hade gjort någon hemlighet av sin misstro och faktiskt fiendlighet, speciellt byråkraterna i Moskva, Prag och Östberlin, och de ledare för de latinamerikanska kommunistpartierna som fortsätter att vidmakthålla en del av de mer ortodoxa stalinistiska uppfattningarna.

Men den verkliga redogörelsen för arbetarstatens 20 år rättfärdigar varken allmänna fördömanden eller urskuldande bedömningar. Vi kommer att försöka visa det i dessa anmärkningar.

Sammanfattning av redogörelsen

Till att börja med får vi inte glömma revolutionens effekter, som under detta sekels historia bara kan jämföras med de ryska och kinesiska revolutionernas. 26-julirevolutionens seger förändrade på ett kvalitativt sätt landets samhällsekonomiska strukturer och sopade undan de gamla härskande klasserna och gjorde slut på imperialismens alla former för förtryck och utsugning. Det som återstår av de klasser som representerade den gamla regimen, i huvudsak inom jordbruk och handel, har absolut ingen tyngd som utgör ett hot mot den kollektiverade ekonomi som uppstod ur krossandet av den gamla staten och den genomgripande exproprieringen av både de inhemska och utländska ägda kapitalistiska egendomarna.

För det andra får vi inte underskatta det faktum att själva den kubanska arbetarstatens existens innebar och innebär en strukturell försvagning av imperialismen i den delen av världen. Inte heller bör vi – i efterhand – förringa den inverkan som den kubanska revolutionen hade på utvecklingen av de politiska styrkeförhållandena i hela Latinamerika och stora delar av arbetarklassens, böndernas och den radikaliserade småbourgeoisins subjektiva mognande.

Vi ska inte glömma bort det faktum att rebellarméns seger, de massmobiliseringar som åtföljde den, och de revolutionära sociala åtgärder som antogs 1959 och 1960 gav ett entydigt svar på en fråga som den latinamerikanska arbetarrörelsen hade diskuterat i årtionden – huruvida det var möjligt att inleda en revolution i den region som mest direkt kontrolleras av USA-imperialismen och säkerställa ett segerrikt resultat för den.

Låt oss slutligen återigen påminna oss själva att Kuba, trots alla de svårigheter som vi har analyserat på andra ställen och som vi ska återkomma till, har upplevt en ekonomisk och kulturell utveckling som inte har någon motsvarighet bland andra underutvecklade länder i Latinamerika eller på andra kontinenter som har blivit kvar inom det kapitalistiska systemet.

Här är några knapphändiga siffror angående produktionsökningen mellan 1958 och 1977: stål 11,5 gånger; elektricitet 4,3 gånger; cement 3,6 gånger; oljeraffinering 1,7 gånger, gödningsämnen 5 gånger; nickel 2 gånger; citrusfrukter (1976) 4,3 gånger; ägg (1960-1978) 10,4 gånger; mjölk (1963-1977) 4 gånger; is (1976) 7 gånger; traktorer (1975) 6 gånger; byggande (1976) 6,5 gånger; fiske (1976) 8,8 gånger; handelssjöfart 14,2 gånger; export (1976) 5,4 gånger; import (1976) 6,4 gånger.

Det bör tilläggas att med 1958 som basår innebar en del av åtgärderna inom sockerproduktionen att den började mekaniseras (index för 1978 går från 29 till drygt 98).

Vad gäller utbildning räcker det att erinra om att antalet gymnasieelever före revolutionen uppgick till 85.000 och universitetsstudenter 15.000. 1978 uppgick de till 1.043.000 respektive 145.000.¹

¹ Alla dessa siffror publicerade den kubanska pressen, inklusive *Bohemia* och *Granma*, till 20-årsminnet.

Jag skulle vilja understryka en grundläggande punkt. Trots sina framgångar i att exportera nickel, tobak och fisk, har Kuba inte lyckats ta sig ur att vara ett land med en ekonomi som i grund och botten är en monokultur. Socker utgör fortfarande mer än 80% av dess export (90% av sockerproduktionen exporteras). Men speciellt under de senaste fem åren har priset på socker på världsmarknaden varierat kraftigt (1973 gick det, efter internationella överenskommelser, från 0,0715 dollar till 0,124 dollar per kilo; följande år steg det till 1,32 dollar per kilo och 1977 sjönk det åter till en nivå mellan 0,132 och 0,242 dollar, med en parentes mellan 0,242 och 0,462 dollar som bas för internationella överenskommelser). I ett kolonialt eller halvkolonialt land med en ”fri” marknads ekonomi skulle sådana svängningar ha orsakat fruktansvärda ekonomiska och sociala omvälvningar.

Kuba, å andra sidan, kunde undvika att få sin ekonomi helt desorganiserad och en stor del av dess befolkning tvingad till svält, just därför att revolutionen införde kollektiverade produktionsförhållanden, och därför att landet hade upprättat ekonomiska band med andra arbetarstater, i synnerhet Sovjetunionen, som i allmänhet köpte socker till högre pris och sålde olja till lägre än priserna på världsmarknaden.

Ekonomisk utveckling: flaskhalsar och spänningar

Men den ogynnsamma utveckling av handelsvillkoren som världsrecessionen orsakade har inte varit utan negativa konsekvenser för den kubanska ekonomin, som naturligtvis fick en minskad importförmåga. För att ta ett exempel: den ökade arbetsproduktiviteten inom vissa delar av industrin kunde inte utnyttjas till fullo på grund av att bristen på vissa importerade material skapade flaskhalsar inom andra sektorer.

De planer som gjordes 1975 om en 6%-ig årlig tillväxttakt (mellan 1970 och 1973 var takten cirka 26%, 1973 10%) nåddes varken 1976 (ökningen var 3,8%) eller 1977 (4%). Men 1978 blev resultatet högre än förväntat – 9% jämfört med 7,4%. 1978 var också ett bra år för sockerproduktionen, med den näst högsta skörden i historien – 73 miljoner ton. Den var bara mindre än skörden 1970, som vi vet uppnåddes först efter ihärdiga ansträngningar och under exceptionella förhållanden.

Industriproduktionen växte med 9% generellt, koppar med 8% och konstruktion av fabriker med 14%. Turismen, som efter stor tvekan nu stöds för att öka tillförseln av utländsk valuta, utvecklades avsevärt. Men en del serviceindustrier nådde inte planens mål.

För 1979 förutser planen en 6%-ig tillväxt av den totala samhällsproduktionen, och en 4%-ig tillväxt inom den ekonomiska produktiviteten generellt.

På grundval av den officiella statistiken går det att dra slutsatsen att den ekonomiska tillväxten, även efter svängningen 1970, på det hela har fortsatt att vara ojämn och relativt svag. Som vi redan har pekat på utgörs det grundläggande hindret av monokulturekonomin som inte har eliminerats. Vad gäller de svårigheter som den kubanska ekonomin fortsätter att stöta på, som flaskhalsar och påtryckningar, kommer vi här att begränsa oss till att nämna några av de viktigaste problemen på olika områden.

Om vi för det första tittar på byggnadsindustrin, konstaterar vi att behovet – som beräknas till 100.000 bostäder per år – inte förväntas vara tillfredsställt förrän 1985. 1978 uppnåddes inte ens målet på 24.500 enheter, bara 16.000 byggdes (misslyckandet tillskrivs officiellt till väderförhållanden liksom försenade leveranser av material från utlandet).

Alla vet att ”minibrigader” användes för att gynna bostadsbyggandet, det vill säga brigader som bildades på arbetsplatsen och antogs tillhandahålla extra arbetskraft. Men i praktiken organiserades ”minibrigaderna” på ett antal arbetsplatser ur överskottet på arbetskraft. Istället för att få ett överskott på arbete fick de – för att använda Castros uttryck – ett överskott av arbetare. Så en lösning utarbetades som rörde sig om att omvandla ”minibrigaderna” till regeringsbrigader, vilket hade fördelen att de bostäder de byggde skulle fördelas till vilken medborgare som helst, oavsett om de tillhörde en viss arbetsplats eller inte. Men det stötte på hårt motstånd, huvudsakligen från arbetare som inte ville

lämna arbetsplatser där de hade bättre lön.²

Det bör tilläggas att en annan svårighet på bostadsområdet är det faktum att hyrorna inte räcker för att täcka vare sig byggnads- eller underhållskostnader. Det är därför det togs beslut att ändra en av stadsreformens grundläggande normer. För nya bostäder kommer inte längre principen att hyran motsvarar en procentuell andel av familjeöverhuvudets lön att gälla. Denna åtgärd kommer bland annat att öka variationerna av arbetarnas reella levnadsstandard.

En hel rad problem har kvarstått inom fabriksadministrationen och organiseringen av arbetet. Som vi har nämnt på andra ställen är det gällande kriteriet ”individuellt ansvar kombinerat med kollektivt ledarskap”. I själva verket är chefen den högsta makten. Han utses av högre organ och har hjälp av en styrelse som innefattar den fackliga ledningen.

Arbetarnas deltagande i diskussionerna om planen, analysen av resultaten och hur tillgångarna används för att ge materiella morötter garanteras av ”olika sätt och former” (i synnerhet massmöten). När det kommer till kritan inbegriper inte detta någon verkligt beslutsfattande makt över avgörande frågor. Här är vi närmare den sovjetiska än den jugoslaviska ”modellen”. Dessutom bör vi komma ihåg, att även om företagen i lagens ögon har sin egen status, så kontrolleras de av staten som tillhandahåller deras grundläggande produktionsmedel och arbetande kapital inom ramen för en centralisering.

Ett av särdragen hos den nya inriktningen efter 1970 var att ett system av produktionsnormer började användas generellt, samtidigt som materiella motiv prioriterades. Ett sådant system kan givetvis åstadkomma en ökad arbetsproduktivitet, men det innehåller allvarliga nackdelar, nämligen tendenser som troligen kommer att orsaka spänningar. I sitt tal vid fackföreningskongressen i slutet av 1978 gav Castro en ganska klar bild av de problem som hade uppstått.

Till att börja med är normerna fortfarande mycket ojämna. I vissa fall är de ganska lindriga (exempelvis inom jordbruket) medan de i andra fall är alltför hårda.

För det andra lever, som ett resultat av det, påtagliga löneskillnader kvar och ökar till och med, så att det å ena sidan är svårt att hitta arbetare till vissa jobb (exempelvis hantlangare till verkstadsarbetare), och å den andra sker ensidiga omflyttningar (som ett resultat av löneökningarna till högskoleprofessorer, till exempel, är det nu svårt för JUCEPLAN, där lönerna är lägre, att anställa ekonomer).

För det tredje finns en begynnande tendens att historiskt nya lönenivåer skapas, det vill säga privilegierade lönenivåer jämfört med genomsnittet. Det som dessutom händer är att de löner som betalas ut antingen är högre eller lägre än de borde vara i förhållande till det arbete som faktiskt har utförts.

Slutligen är en av konsekvenserna av dessa problem och spänningar det som på andra breddgrader kallas ”alienation på arbetsplatsen”, med andra ord tendensen att komma försent och vara borta ofta utan tillräckliga skäl. Varken Castro eller reportern Roberto Vega höll igen på kritiken mot chefer och kadrer, som för att undvika bråk eller inte störa vänskapliga relationer tittar åt ett annat håll.³

Vi nämnde tidigare, vad gäller jordbruket, att sockerproduktionen fortfarande är den avgörande faktorn. Men Kubas jordbruksekonomi stöter på ännu ett hinder av strukturell karaktär. 30% av den odlingsbara jorden tillhör fortfarande den privata sektorn. Det är delvis jordbruk för sitt eget uppehälle. Men denna sektor producerar nästan allt kaffe och te, och omkring 25% av boskapsuppfödningen, 20% av leveranserna till sockerindustrin, 50% av frukt- och grönsaksodlingen, etc. Bondeförbundet (ANAP:s) senaste kongress i maj 1977 kritiserade alla nackdelarna med en sådan situation, som svårigheten att verka för en effektiv mekanisering. Den beslutade att bygga upp kooperativ, men utan särskilt stor framgång. Kooperativ bildas i en ganska långsam takt (vid tidpunkten för kongressen fanns bara 43 kooperativ, ett år senare fanns det 136, som omfattade total

² Bostadsfrågan diskuterades vid flera tillfällen. Se till exempel Castros tal till fackföreningskongressen (*Granma*, 17 december 1978).

³ Se *Granma*, 12 december 1978. Fall av skolk på skolor fördömdes också.

21.500 hektar och 3.659 bönder).⁴

Slutligen kan Kuba inom några år stå inför samma problem som Kina har haft i ett årtionde, det vill säga bristen på proportion mellan ett ökande antal akademiker och den relativa bristen på tillgängliga jobb. Castro är orolig över det. Han har antytt att en del av svårigheterna redan existerar (exempelvis att det är omöjligt att bevilja alla som får ett diplom från Facultad Obrera tillträde till universiteten), och han börjar säga att det är bra för alla att kunna få högskoleutbildning, men att det inte innebär att alla kan få ett jobb som motsvarar hans eller hennes examen.

Den ledande gruppen söker efter en lösning på de många spänningar som vi just har nämnt, och på problemen för den ekonomiska tillväxten överhuvudtaget, och lägger tonvikten vid behovet att öka produktionen ännu mer. Den betonar till exempel behovet att höja arbetsproduktiviteten ännu mer, både med hjälp av striktare disciplin och strängare övervakning från chefer och kadrer, och med hjälp av materiella morötter. Ledningen säger uttryckligen att konsumtionen måste underordnas ackumulationens behov. Den skisserar i själva verket framtidsutsikter av uppoffringar och mycket blygsamma förbättringar av levnadsförhållandena för den nuvarande generationen, som – vilket den senaste fackföreningskongressen klargjorde – måste hänge sig åt utveckling. Att hålla ner konsumtionen kommer att göra det möjligt, att inom ramen för den pågående planeringen exportera mer industriprodukter (som cement och textilier) och på så sätt öka den nödvändiga importen.

För att använda Castros uttryck, är det otvivelaktigt så att ”revolutionen har lämnat vissa idealistiska stadier bakom sig längs vägen, vissa utopiska, överkliga stadier”. Tyvärr har den gjort det, och gör det alltmer, genom att i teorin och praktiken anamma begrepp och metoder som redan har prövats – och med vilket resultat! – i Sovjetunionen och andra länder i Östeuropa.

Institutionalisering

Med början 1976 började de institutionella strukturer som den nya konstitutionen redogjorde för att sättas upp. Det går därmed att skissera en första bedömning – om än bara en grov sådan – av hur dessa organ (kommunala församlingar, provinsförsamlingar och en nationell församling som valts av de kommunala församlingarna) har fungerat. Varje distrikt utgjordes av ett relativt litet antal väljare (från minst 250 till högst 3.000), och varje väljare röstade på en enda delegat från listan av kandidater i distriktet. Totalt 10.725 delegater valdes. De som fick mer än 50% av rösterna i första valomgången valdes direkt. I de distrikt där ingen kandidat fick en majoritet av de avgivna rösterna hölls en andra valomgång. Den första varianten skedde i 7.888 fall.

Det fanns 30.000 kandidater, det vill säga tre gånger så många som platserna som skulle fyllas. Två viktiga detaljer var att 70,4% av de som valdes var medlemmar i kommunistpartiet eller ungdomsorganisationen, och att delegaterna måste svära en ed där de lovade att ”medvetet och fritt underkasta sig den ledande roll som det kubanska kommunistpartiet har i samhället”.

Nationalförsamlingens medlemmar är liksom delegaterna i de andra församlingarna möjliga att återkalla, och enligt konstitutionen är de det högsta institutionella organet. Men hur fungerar det egentligen? 1977 höll den två möten (i juli och december) som varade vardera tre dagar och behandlade en enorm mängd frågor. Vid julimötet godkände till exempel nationalförsamlingen, efter att ha valt drygt 20 kommissioner, enhälligt ett antal förslag på en förmiddag. De handlade om att skydda Kubas kulturella arv, nationalmonument, militärdomstolar och organiseringen av rättssystemet.

Påföljande dag antog den ytterligare fyra lagförslag, inklusive en om familjelagstiftning. Vid samma möte beslutades att deputerade skulle återrapportera till sina valkretsar var fjärde månad – istället för var tredje som det ursprungligen hade planerats – och att de kommunala församlingarnas plenarmöten skulle hållas fyra gånger per år istället för sex. Ibland antogs förändringar med majoritetsomröstning. Vid decembermötet diskuterades de 17 punkterna på dagordningen, inklusive planen för ekonomisk utveckling, regeringens budget för 1978 och den nya brottslagstiftningen.

Det är uppenbart att församlingen under dessa förhållanden egentligen inte kan utöva den beslutsfattande makten på de områden den ska ha domsrätt över. Det faktum att centralkommittén – som

⁴ Se *Granma*, nr 4, 1978.

också möttes två gånger per år under samma period – avgör samma frågor på förhand (åtminstone i de viktigaste fallen, som planen) säger en hel del om församlingens verkliga roll. Det bör tilläggas att centralkommitténs tre senaste plenarmöten bara varade en enda dag, vilket visar att detta ”högsta organ” heller inte har någon reell makt.

Församlingarna och delegaterna på lägre nivå har förstås mer direkta band till sina valkretsar och tar verkliga beslut på sina respektive områden. Dessutom fungerar fortfarande Kommittéerna för revolutionens försvar (CDR), där enligt officiella siffror mer än fyra miljoner medborgare är aktiva. Men de utför begränsade uppgifter som bara kräver horisontella demokratiformer. Det är i detta avseende talande att CDR:s första nationella kongress inte hölls förrän 1977, det vill säga 17 år efter sitt bildande!⁵

I en artikel som publicerades vid den tiden analyserade vi förberedandet av det kubanska kommunistpartiets första kongress i slutet av 1975 och hur den genomfördes (se *Intercontinental Press*, 26 april 1976, s 698). Det minsta som kan sägas är att de propagandistiska och rituella sidorna tydligt över-skuggade en verkligt demokratisk debatt.

1977 sammankallade Kommunistiska ungdomsförbundet (UJC), vars medlemsantal hade ökat från 122.000 till 411.000 sedan förra kongressen (1972), sin tredje kongress. Den roll som en sådan organisation kan spela visar sig bara i det faktum att 45% av landets arbetare är under 30 års ålder. I verkligheten var UJC:s kongress inte särskilt intressant ur politisk synvinkel.

Talen som hölls av partiets representanter – Perez och Raul Castro – kännetecknades av moralistiska och förmyndaraktiga haranger och oro över de faror som väntade revolutionen om 20 eller 30 år om det inte fördes en envis kamp mot alla de ”revisionistiska” och ”antisociala” tendenser som den unga generationen kunde falla offer för.

Raul tog tillfället i akt att illustrera sin syn på ”den kubanska revolutionens tre pelare”, nämligen ”den inre partienheten under dess förste sekreterare, kamrat Fidel; den oupplösliga enheten mellan partiet och folket; och alla kubaners enhet med Sovjetunionen, födelseplats för oktoberrevolutionen och den lysande Lenin”. En stalinistisk eller brezjnevitisk byråkrat kunde inte ha uttryckt det annorlunda.⁶

Fackföreningsfederationen CTC:s kongress som hölls i slutet av november förra året tillade inget nytt och gjorde inga förändringar av de tankar och den praktik som den tidigare kongressen klargjorde. De officiella rapporterna visar tydligt att apparatfrågor och propaganda spelade en enorm roll. (Castro satt personligen ordförande för de flesta sessionerna.) En detalj vars exakta betydelse är svår att förstå är att det vid valen av ledning med hemlig omröstning lades röster mot vissa framstående ledare. Tillkännagivandet möttes av en del klagomål från publiken, men Castro kommenterade det hela positivt.

Vad gäller fackföreningarnas roll och deras förhållande till staten, upprepade dokumenten och talen de formuleringar som hade godkänts av den tidigare kongressen, och kombinerade riktiga observationer om behovet av en åtskillnad mellan fackföreningarna och staten, och om fackföreningarnas speciella uppgift att skydda arbetarnas rättigheter mot ”all sorts oförståelse, godtycke och orättvisa”, med att återigen klart slå fast partiets ledande roll gentemot fackföreningarna och andra massorganisationer, och en idealisering av den ”socialistiska” staten i sin nuvarande form.

”Det som händer är att det under socialismen uppstår en mirakulös likhet och likställande mellan arbetarnas intressen och intressena för hela landet, som givetvis är ett land av arbetare”, sa Castro. Inom dessa ramar frambesvärjde han sedan det ekonomistiska spöket, samtidigt som han tillade att det problemet inte uppstår i Kuba, och uteslöt det som en fullständig fantasi att strejker skulle kunna

⁵ För information om CDR:s sammansättning, se *Granma*, nr 40 och 41, 1977.

⁶ I sitt tal på revolutionens årsdag använde Raul Castro en liknande formulering avseende de ”tre faktorer som förklarar den revolutionära regeringens konsolidering i Kuba”, nämligen ”partiets enhet, grundad på demokratisk centralism och de marxist-leninistiska principernas renhet; folkets enhet kring partiet och revolutionens högste ledare, kamrat Fidel; alla kubaners enhet med det socialistiska samfundet, och framförallt med Lenins stora hemland, Sovjetunionen. (*Bohemia*, nr 1, 1979).

äga rum: ”Strejker? Vem talar om strejker under en revolutionär process, under en socialistisk process?”

Tyvärr för Castro visar erfarenheterna från alla hittillsvarande övergångssamhällen, inklusive Kuba, att saker och ting inte är så enkla, och att det ”mirakulösa” likställandet av arbetarnas intressen med ”sin” stats intressen fortfarande inte har ägt rum!⁷

Slutsatsen som kan dras är att institutionaliseringen och omstruktureringen av massorganisationerna inte har lett till en situation som är identisk med den som existerar i andra arbetarstater. Trots de uppenbara parallellerna kännetecknas till exempel inte församlingarnas funktion av samma byråkratiska stelhets som ”församlingarna” i Sovjetunionen eller Bulgarien. Det finns – för det första på grund av att valdistrikten är mindre – i själva verket mycket mer levande kontakter mellan de valda ämbetsmännen och deras valkretsar, och det går att välja mellan olika kandidater.

Ett annat exempel: fackföreningarnas ideologi och praktik är inte desamma som i de degenererade och deformerade arbetarstaterna. Som vi har visat finns det en kombination av begrepp och metoder med olika betoning, om än inte tolkningar, och således en större bredd i praktiken.

Resultatet av allt detta är att det finns former för ”horisontell demokrati” i Kuba som antingen inte finns i andra arbetarstater eller bara har existerat vid vissa tillfällen och i vissa delar (t. ex. under uppkomsten av självstyret i Jugoslavien, eller under de allvarligaste ledarskapskriserna och de största massmobiliseringarna i Kina), och att banden mellan ledarna och massorna är mer direkta och levande än i något annat land.

Men huruvida det finns politiska strukturer och massorganisationer i Kuba som skulle kunna säkerställa en verklig socialistisk demokrati – det vill säga där massorna har makt att ta beslut och det finns en verkligt demokratisk debatt om de stora ekonomiska och politiska frågorna, kan svaret bara bli negativt. Vi måste poängtera att avsaknaden av sådana revolutionärt demokratiska strukturer har en mycket allvarligare innebörd och effekt idag än i kölvattnet till revolutionens seger 1959-1960.

Saker och ting blir förvisso inte bättre av de kubanska ledarnas och den kubanska pressens villkorslösa hyllningssånger till Sovjetunionen och andra byråkratiserade arbetarstater, eller de godtyckliga, urskillningslösa fördömandena av oliktankande i Östeuropa som en grupp, med ord som påminner om pressen i Moskva, Prag och Östberlin. Detta är än mer sant eftersom Kuba fortfarande systematiskt använder sovjetiska texter, både från eran före och efter Stalin, för den ideologiska skolningen av kadrer och aktivister. Det räcker att läsa pressen för att inse det.

Samtidigt nedvärderas och förfalskas alla åsikter eller ståndpunkter som företräder en revolutionärt marxistisk eller extrem vänsteruppfattning (eller som framställs som det) på ett rent stalinistiskt sätt. Trotskij själv är fortfarande måltavla för hätskt polemiska artiklar som på ett skandalöst sätt förvanskar hans uppfattningar.⁸ En polisuppfattning av historien, som hittar agenter eller spioner överallt, har också hittat passionerade anhängare i Kuba.

Kuba, Moskva och Afrika

Vi kan här inte analysera Kubas internationella politik i olika hörn av världen i detalj. Vi kommer att begränsa oss till några få viktiga punkter.

För det första bör vi påminna oss om att Castro så tidigt som 1972 gav en klar förklaring av den sväng som hade genomförts. Som ett ”litet land omgivet av kapitalister och blockader från Yankee-

⁷ Se även det tal som hölls av Jesús Montané, medlem i det kubanska kommunistpartiets centralkommitté och ledare för massorganisationernas centralkommittés byrå. Montané bekräftade på nytt partiets ledande roll, och tillade att ”partiet har ett speciellt intresse att se till att massorganisationerna överhuvudtaget upprätthåller de självständiga funktioner och makt som tillhör dem”. För att specificera detta tillade han att man måste följa Lazaro Peñas exempel. Hänvisningen är allt annat än lugnande. Peña har sedan länge varit urtypen för en stalinistisk fackföreningsbyråkrat, och 1966 befriades han från sina funktioner.

⁸ Se till exempel en artikel i artikeln av Jesús Orta Ruiz i *Granma*, 12 november 1977, som vi kommenterade i *Rouge*, 27 december 1977. (Se ”A Question for Fidel Castro”, av Livio Maitan, i *Intercontinental Press/Inprecor*, 16 januari 1978, s 52.)

imperialister”, kunde Kuba inte vänta på att revolutionen skulle erövra resten av Latinamerika inom ”tio, femton, tjugo, tjugofem eller trettio år”. Det tvingades ansluta sig till det ”socialistiska lägret” och ta till politiska och diplomatiska manövrer med borgerliga regeringar i Latinamerika och på andra ställen.⁹ Denna politik har sedan dess följts systematiskt.

Det går att hävda, att dokument som skrivits av de kubanska ledarna på det teoretiska området har slagit fast behovet att ge uppbygget av socialismen en internationell dimension, och framförallt att Havannas viktigaste utrikespolitiska initiativ under de senaste tre eller fyra åren motiverades av en internationalistisk syn på kampen mot imperialismen.¹⁰ Vi varken förnekar eller förringar sådana aspekter. Vi ifrågasätter speciellt inte att Kubas intervention i kriget i Angola och hjälpen till den etiopiska revolutionen har hjälpt till att försvaga kolonialismens, nykolonialismens och överhuvudtaget imperialismens fotfäste i Afrika. Men denna allmänna bedömning får oss inte att förlora ett antal andra element ur sikte.

1) I de viktigaste frågorna följer Kubas utrikespolitik Sovjetunionens. Sedan flera år har det varit omöjligt att hitta minsta kritik av eller reservationer gentemot Moskva från kubanernas sida. Sovjetunionen och dess lojala allierade förhålligas i överdådiga ordalag och hålls upp som en internationalistisk och socialistiskt demokratisk ledstjärna.

Här är två exempel bland de många som kan ges. *Granma* har inte tvekat att beskriva den sovjetiska konstitutionen som ”ett monument över grundläggande mänskliga rättigheter” utan att bekymra sig om kungörelserna i konstitutionen verkligen genomförs!

Under sitt besök i Moskva i februari 1979 gjorde Raul Castro följande uttalande till den sovjetiska byråkratins ledare:

Du är den högste ledaren i det parti som leder sovjetstaten mot nya och högre höjdpunkter av framsteg och framgång för folket, och för en leninistisk utrikespolitik i folkens, fredens och säkerhetens intresse och för mänsklighetens framtid.

De ståndpunkter som under den senaste perioden har intagits gentemot USA har inte inneburit några eftergifter som egentligen kan kritiseras. Men de hamnar inom ramen för en fredlig samexistens, som traditionellt har varit ett återkommande tema i den sovjetiska byråkratins politik.

2) De kubanska ledarna har avvisat all kritik mot Latinamerikas kommunistpartier, vars strategiska begrepp och taktiska metoder presenteras i ett positivt ljus, och med vilka de har undertecknat gemensamma dokument. Enstaka tvivel – till exempel vad gäller det argentinska kommunistpartiets inställning till Videla¹¹ – har aldrig omvandlats till öppen kritik, och hursomhelst ändrar de inget i den övergripande bilden. Denna bild innefattar att det kubanska kommunistpartiet accepterar en samarbetspolitik med delar av den ”nationella” borgarklassen och med regeringar som återspeglar dess intressen, och än värre ett förhålligande av borgerliga rörelser, regeringar och personer som revolutionärer (Peru är ett klassiskt exempel på det).

3) Medan det kubanska ledarskapet på 1960-talet klart förklarade att de former och den dynamik som den sino-sovjetiska konflikten hade tagit fick negativa effekter på den antiimperialistiska kampen, i synnerhet vietnamesernas kamp mot USA-imperialismen, så intog det senare rollen som reservationslös medhjälpare till den sovjetiska byråkratin, och blev en ledande deltagare i polemiken mot Beijing (i sitt tal vid 20-årsfirandet jämförde Castro Kina med Hitlertyskland).

4) Den kubanska ledningen upprätthåller inte bara vänskapliga relationer till de kapitalistiska länderna i Västeuropa, utan delar också ut bra betyg till en del av deras representanter. Under den spanska premiärministerns besök i Kuba sa Castro till exempel, ordagrant: ”Övergången i Spanien genomförs på ett lysande och progressivt sätt. Spaniens framtid verkade först tveksam, men det har

⁹ Se Castros tal den 26 juli 1972: [Revolution och internationell solidaritet](#).

¹⁰ Se till exempel en text som publicerades i *Granma*, 11 december 1977.

¹¹ Ändå har den kubanska pressen publicerat analyser som denna: ”Vissa delar av regeringen försöker upprätthålla förbudet med hjälp av hinder, arresteringar och andra liknande åtgärder, medan andra befattningshavare (inklusive president Jorge Videla) har haft en viss begränsad dialog med politiker och arbetarledare.” (*Granma*, 31 december 1978).

blivit uppenbart att inget tokigt håller på att hända där... Suárez är en skicklig och lysande man, och tillsammans med Juan Carlos har han skrivit ett mycket viktigt kapitel i Spaniens historia." Det visar först och främst att Castro inte längre har några reservationer om de västeuropeiska kommunistpartierna, i synnerhet det spanska kommunistpartiets, politik (utom förstås vad gäller deras inställning till Moskva).

Men låt oss titta på Kubas politik i Afrika. Castros åsikt att Afrika nu är imperialismens svagaste länk går åtminstone att ifrågasätta. Men det är en sekundär fråga. Men det är inte sekundärt att kubanerna framställer inte bara Algeriet, Moçambique, Angola och Etiopien, utan också Benin och Guinea, som socialistiska länder eller att de "arbetar för att nå socialismen". (Vad gäller Etiopien betecknade Castro revolutionen i det landet som en kombination av den franska och den bolsjevikiska revolutionen.) Ännu allvarigare blir att de godtar en av grundprinciperna för den Afrikanska enhetsorganisationen, en formlig "helig allians" i Afrika, nämligen principen att fastslagna gränser är okränkbara (gränser som vi vet bestämdes av kolonialisternas och nykolonialisternas intressen utan att någonsin rådfråga de berörda folken eller nationaliteterna).¹²

Vi upprepar att Kubas ingripande under kriget i Angola spelade en progressiv roll. Det motiverades av en internationalistisk impuls. Men samma sak går inte att säga om de kubanska truppernas närvaro i Angola nu. Den angolanska regimen undertecknade överenskommelser med några av de mest reaktionära nykoloniala regimerna och slöt en kompromiss med imperialismen, speciellt vad gäller oljereserverna i Kabindaprovinsen, och är en nykolonial regim och på inget sätt en arbetarstat. Den har inte tvekat, och tvekar inte heller nu, att utöva hårt förtryck mot sina vänstermotståndare, som har band till delar av massorna och talar för deras rättmätiga kamp för ekonomiska krav och demokratiska rättigheter. Oavsett ledarnas subjektiva avsikter – och det gäller dubbelt upp de kubanska massornas känslor – så hjälper den kubanska styrkan objektivt till att bygga eller befästa en nykolonial regim.

Liknande överväganden gäller Etiopien. Kubanerna måste få beröm för att de intervenerade, med tunga förluster, för att stöda ett nykolonialt lands kamp mot de imperialistiska direkta eller indirekta angreppen eller manövrerna. Men redan deras deltagande i de militära operationerna i Ogadenprovinnsen gav upphov till frågor, i så måtto som en nationell fråga kan ha existerat (vi måste överväga hur oberoende den somaliska frågan var eller kunde ha varit, inom det bredare sammanhanget som utgjordes av en operation med inblandning av reaktionära styrkor som utan tvekan var fientliga mot den etiopiska revolutionen).

När kriget rörde sig norrut i syfte att krossa de eritreanska kämparna så var det hursomhelst inte längre tillåtet att tvivla. Regimen i Addis Abeba förnekade rätten till självbestämmande till ett folk som hade kämpat för sin självständighet under ungefär 20 år. Kuba tog förstås delvis avstånd genom att inte delta direkt i de militära operationerna, och genom att vid flera tillfällen förklara att den eritreanska frågan måste lösas med hjälp av förhandlingar. Men denna deklaration var på det stora hela teoretisk, i så måtto som de å ena sidan bibehöll sitt militära stöd till den etiopiska regimen och gjorde det möjligt för den att koncentrera sina ansträngningar i norr, och å den andra sa att en politisk lösning inte kunde ifrågasätta den etiopiska statens enhet. Eftersom den centrala punkten är just att eritreanerna inte vill bli kvar inom staten och kämpar för sin självständighet, så tog den kubanska uppfattningen i själva verket ställning för regimen i Addis Abeba.

Frågan om Kuba handlade oberoende av Moskva eller inte är, ur denna synvinkel, relativt oviktig. I detta speciella fall är Moskvas och Havannas uppfattningar inte helt identiska. Det är dessutom sannolikt att beslutet att ingripa i Angola ursprungligen togs oberoende av Moskva. Men för det första betyder inte ett oberoende beslut ett motstridigt beslut. För det andra, och viktigare, kunde inte och kan inte Kuba bli så indraget som det har varit utan att komma överens med Sovjetunionen, som det är starkt beroende av ur både ekonomisk och militär ståndpunkt. Oavsett delvisa skiljaktigheter så är Kubas internationella politik när det kommer till kritan i det stora hela en del av sovjetbyråkratis internationella politik. De upprepade vänskaps- och lojalitetsförklaringarna är inte bara retoriskt

¹² Se *Granma*, 11 december 1977, 22 maj 1977, och 17 juli 1977.

anpassade för tillfället utan återspeglar en faktisk situation.¹³

Kuba och de andra arbetarstaterna: likheter och skillnader

I en artikel från 1975 (se ”Problems of the Cuban Workers State”, *International Press*, 15 mars 1976, s 408) riktade vi uppmärksamheten på det faktum att ”förutom en del skillnader som härrör ur specifika faktorer (det samhällsekonomiska sammanhanget innan revolutionen, de ledande gruppernas uppkomst och utveckling) har till stor del liknande uppfattningar och metoder haft en benägenhet att vara förhärskande i de övergångssamhällen som har uppstått fram till idag”. Sedan dess har denna benägenhet förstärkts ännu mer, inte bara i det stora fallet med Kina, utan också vad gäller Kuba.

Vi kommer inte att gå in på de typiska kännetecknen hos en arbetarstat, som givetvis visar att Kuba och de andra arbetarstaterna är identiska. Men det uppträder allt större likheter även på andra områden, som former för den ekonomiska förvaltningen som utesluter att massorna verkligen deltar i de viktiga besluten; prioriteringen av materiella morötter; godtagande av och till och med försök att teoretiskt rättfärdiga de påstått oundvikliga inkomstskillnaderna och olika levnadsstandarderna inom arbetarklassen, och än mer mellan arbetarklasserna och andra samhällsskikt.

Ännu viktigare är det faktum att Kuba, om än i varierande grad och som ett resultat av olika processer, precis som de andra arbetarstaterna kännetecknas av att det saknas socialistiskt demokratiska institutioner. De stora besluten är fortfarande förbehållna små ledande grupper som dominerar staten och partiet. Liksom de andra arbetarstaterna teoretiserar Kuba sedan om och praktiserar principen om ett enda parti och dess ledande roll vad gäller alla massorganisationer och politiska och sociala strukturer. Det är förbjudet att bilda tendenser eller grupperingar inom partiet – och även inom fackföreningarna. Även om de uttrycker det annorlunda så betraktar de kubanska ledarna dessutom uppbygget av socialismen inom ramen för en enda nationell stat. Härav följer den oundvikliga tendensen att underordna världens kämpande massors intressen under behovet att vidmakthålla och försvara denna stat.

Vissa kommer att bestrida denna bedömning genom att erinra om den kubanska revolutionens och det kubanska ledarskapets speciella historiska ursprung, den roll de spelade på 1960-talet och den ledande gruppens subjektiva avsikter, inklusive den nuvarande.¹⁴ Men det avgörande kriteriet är: vilka mekanismer verkar, vad producerar de för resultat, vilken är dynamiken som tar form?

Vi upprepar: det är en viktig iakttagelse att det inte existerar någon verkligt socialistisk demokrati ännu 20 år efter revolutionens seger. De historiska erfarenheterna har visat att det är just avsaknaden av organ för socialistisk demokrati – eller ett krossande av dem – som öppnar vägen för en byråkratisering. Speciellt i ett land som, trots de framsteg som har gjorts, fortfarande präglas av fattigdom, är en byråkratisering oundviklig inom ramen för en nationalstat och de givna politiska förhållandena. Problemet är att avgöra vilken omfattning detta fenomen har fått, huruvida byråkratin har blivit ett verkligt utkristalliserat samhällsskikt avskilt från arbetarklassen och andra arbetande skikt eller ej; huruvida det nu i huvudsak bestäms av en önskan att med alla medel försvara sin makt och sina privilegier.

Revolutionära marxister har alltid försökt särskilja de olika faserna i en process, för att inte blanda ihop fröna till ett fenomen med dess fulla blomstring, eller spirande tendenser med deras kulmen. Samtidigt har de avvisat alla fatalistiska inställningar. Samhällspolitiska processer äger inte rum med samma oundviklighet som meteorologiska händelser. Det är ett välkänt faktum att Trotskij redan 1923 började kritisera de begynnande tendenserna till byråkratisering (även Lenin gjorde det), men det var först i början av 1930-talet som han antog att arbetarstaten hade genomgått ett kvalitativt

¹³ En bekräftelse fick vi nyligen genom de helt identiska åsikterna om krisen i Indokina i slutet av 1978 och början av 1979. Det är bland annat talande att Raul Castro besökte Moskva vid höjdpunkten för den väpnade konflikten mellan Vietnam och Kina.

¹⁴ Vi bör i förbigående förklara att förändringar av den ledande gruppens sammansättning utifrån deras ursprung i sig själv inte är avgörande. Med andra ord anser vi inte att det är en absolut garanti att komma från den ”historiska castroistiska” rörelsen och att det är en risk att komma från PSP. Enligt vår åsikt har en person som Carlos Rafael Rodriguez vid flera tillfällen visat sig vara mindre ”stalinistisk” än Raul Castro.

förfall, och sedan konstaterade att det fanns ett behov av en politisk revolution mot den byråkratiska regimen. Han gjorde det på grundval av en övergripande analys som tog hänsyn till alla faktorer i en kombinerad process.¹⁵

Vi säger uttryckligen att vi inte har alla nödvändiga data ännu. Det finns speciellt brister vad gäller en central punkt – omfattningen på de byråkratiska privilegierna. Men det finns ingen tvekan om att det finns sådana privilegier, och att byråkraterna – inte nödvändigtvis de centrala ledarna – åtnjuter en ur alla synvinklar högre levnadsstandard än massorna. Det förefaller oss också klart att byråkraterna allmänt sett har en benägenhet att försvara de maktpositioner eller den auktoritet som är källan till deras privilegier. Att det är mellanbyråkraterna som spelar den mest konservativa rollen har bara en relativ betydelse. Samma fenomen ägde till en början rum i Sovjetunionen.

Men vi anser att privilegierna för närvarande inte har antagit de proportioner de har i de andra arbetarstaterna. Dessutom är de byråkratiska skikten ojämförligt mycket mindre utkristalliserade och deras makt ojämförligt mycket mindre. Det återspeglas också i det faktum att ledarna har och tenderar att vidmakthålla band till massorna, som även om de karakteriseras av en förmyndarmentalitet inte uppvisar samma auktoritära drag som i de andra arbetarstaterna, och det faktum att massorna i allmänhet inte ser sina ledare som en främmande eller fientlig grupp.

Dessutom finns det inte och har det inte funnits samma sorts förtryck i Kuba som i Sovjetunionen, Östeuropa eller Kina. De politiska fångarna – vars antal minskar snabbt – är nästan alla verkligen kontrarevolutionärer, och vanligtvis skyldiga till konkreta handlingar mot arbetarstaten. Som vi har sagt är de politiska strukturerna dessutom inte helt förstelnade och tillåter verkligen vissa delvisa former för demokrati.

Trots sin anpassning till Moskva och ett antal ståndpunkter som intagits under det senaste decenniet, har det kubanska ledarskapet slutligen inte visat sig okänsligt för den internationalistiska kampens behov. Framförallt har det aldrig gjort sig skyldigt till några brott eller förräderier som är jämförbara med vad ledarskapen i de andra arbetarstaterna och kommunistpartierna har gjort sig skyldiga till.

Vilken inställning ska vi ha?

Vissa kommer att säga, att om de tendenser som vi har pekat på fortsätter att utvecklas, så är en byråkratisk degenerering i strikt mening oundviklig, och att det finns få tecken på att dessa tendenser kan förändras på kort och medellång sikt.

Vi upprepar: vi måste avvisa alla fatalistiska sätt att närma sig frågan.

I en artikel från 1933 om sovjetstatens klasskaraktär skrev Trotskij:

Kan den botas? Kommer inte ytterligare försök till bot att innebära ett fruktlöst slöseri med dyrbar tid? Frågan är dåligt formulerad. Med botemedel menar vi inte alla möjliga sorters konstlade åtgärder åtskilda och vid sidan av den revolutionära världsrörelsen, utan fortsatt kamp under marxismens fana. Skoningslös kritik av den stalinistiska byråkratin, skolning av den nya internationalens kadrer, återupplivande av kampförmågan hos världsproletariatets förtrupp – det är ”kurens” kärna. Den sammanfaller med de historiska framstegens grundläggande riktning.

Under de allra senaste åren har våra opponenter – passande nog – mer än en gång sagt oss att vi ”förlorar tid i onödan” genom att sysselsätta oss med att bota Komintern. Vi lovade aldrig någon att vi skulle bota Komintern. Vi vägrade bara, fram till det avgörande provet, att förklara den sjuke som död eller hopplöst sjuk.¹⁶

Vi behöver använda ett sådant metodologiskt synsätt idag vad gäller Kuba. Poängen är inte att dra slutsatser på grundval av otillräckliga data, eller att förkunna att byråkratiseringsprocessen hursomhelst är oåterkallelig. Det är praktiken som kommer att avgöra, och det är just möjligheten av en praktisk prövning som existerar.

¹⁵ Se i detta sammanhäng även min tidigare nämnda artikel från 1975.

¹⁶ Trotskij, [Sovjetunionens klasskaraktär](#), på marxistarkiv.se, s 5. Vi bör erinra oss att Trotskij vid denna tidpunkt ännu inte hade uppmanat till en politisk revolution mot den stalinistiska byråkratin.

Att inte beteckna Kuba som en degenererad arbetarstat, utan som en arbetarstat med mycket allvarliga byråkratiska deformationer, förhindrar oss inte på något sätt från att bekräfta behovet att kämpa mot de byråkratiska tendenser och metoder som har funnits ganska länge nu. Det förhindrar oss inte att kritisera de centrala frågorna, fördöma allt som kommer i vägen för att bygga en verkligt socialistisk demokrati eller att kämpa för betydande förändringar.

Det betyder att revolutionära marxister på propagandans område måste förklara alla sina uppfattningar om ett övergångssamhälles struktur och funktionssätt, inklusive först och främst yttrande-, press- och organisationsfrihet och så vidare. Att kräva rätten att organisera sig – inom ramen för ett nytt samhälle, och där man lyder dess grundläggande lagar – innebär dessutom inte automatiskt att man är för att bilda ett nytt kommunistiskt parti, precis som kampen för självbestämmande inte automatiskt betyder att målet är att avskilja sig.

På den mer omedelbara kampens område kommer det att bli nödvändigt att kämpa för rätten till diskussionsfrihet om alla ekonomiska och politiska frågor på alla nivåer (inklusive rätten att få information om pågående diskussioner, även i de högsta ledningsorganen), och för frihet att publicera tidningar, böcker, tidskrifter utan någon som helst censur. Samtidigt kommer det att bli nödvändigt att kämpa för en verklig demokratisering av fackföreningarna, för deras verkliga oberoende från partiet och staten, för rätten att bilda tendenser samtidigt som man följer disciplinen i handling. Samma rättigheter måste krävas inuti partiet.

Angående de internationella frågorna måste det föras en kamp för att tydligt skilja mellan regeringens utrikespolitik och partiets internationella politik. Om regeringen till exempel anser det taktiskt fördelaktigt att upprätta goda relationer till Peru eller Panama, så ska det inte medföra beröm till dessa länders regeringar eller ledare i partiets propaganda.

Kuba måste fortsätta att engagera sig i internationalistiska aktioner mot imperialismen och de inhemska härskande klasserna, men måste vägra att erbjuda militärt eller politiskt stöd som hjälper till att befästa nykoloniala regimer. I fallet Etiopien måste det erkänna att det eritreanska folkets rätt till självbestämmande har prioritet över att behålla den etiopiska statens enhet, och det gäller dubbelt upp ”principen” att de afrikanska gränserna inte får kränkas.

Slutligen måste Kuba upprätta normala relationer till alla arbetarstater, och knyta an till Che Guevaras kamp på 1960-talet genom att ta ledningen för kampen att återupprätta en arbetarstaternas enhetsfront mot imperialismen och sätta stopp för den splittring som redan har haft tragiska konsekvenser och orsakat en ännu mer tragisk dynamik.

En kamp för dessa mål skulle göra det möjligt med den praktikens prövning som vi har talat om. Om den påverkade delar av massorna skulle det oundvikligen få återverkningar på kadrerna och ledningen och orsaka uppdelningar och omgrupperingar. Med tanke på de subjektiva krafterna är det ett ytterst svårt perspektiv att tillämpa. Men det handlar om en möjlighet som de objektiva förhållandena skapar. Det vore ett misstag att bortse från det och på ett fatalistiskt sätt finna oss i en ”oåterkallelig” byråkratiseringsprocess.

Översättning från engelska, *Göran Källqvist*

Lästips

Maitan: [En avgörande fas i den kubanska revolutionen](#). (1971)

Fred Denfert: [Folkmakten på Kuba](#) (1982)

Leo Huberman och Paul M Sweezy: [Socialismen på Kuba](#) (bok från 1970)